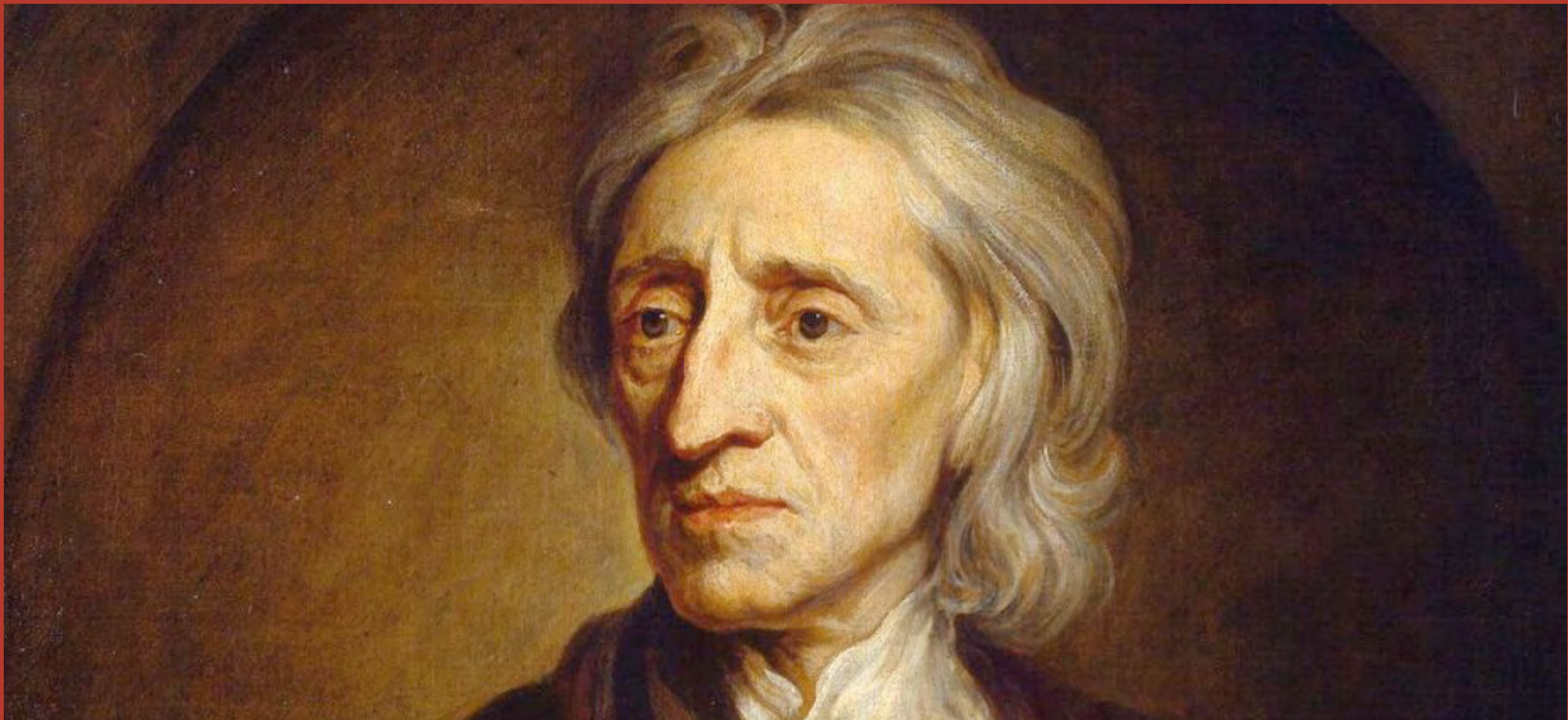

LIBERAAL JOURNAAL

EIGENDOM

Het door de overheid gegarandeerde eigendomsrecht is, aldus de huidige Beginselverklaring van de VVD (2008), een onmisbare pijler onder de individuele vrijheid. De liberalen gaan nog een stapje verder en stellen particulier eigendom te willen bevorderen. Ook in het *Liberaal Manifest* (2005) werd privé-bezit als één van de twee pijlers van het liberalisme gezien, naast de vrijheid van geweten en godsdienst. In de Beginselverklaring uit 1966 meenden de toenmalige liberalen dat eigen bezit de bewegingsvrijheid van mensen vergroot en het vermogen versterkt eigen verantwoordelijkheid te dragen. Het eigendomsrecht werd daardoor als onmisbaar gezien en bezitsvorming moest worden bevorderd.

Veel voorzichtiger toonden de liberalen zich in de eerste beginselverklaring van de VVD uit 1948. 'Naar het oordeel van de Partij liggen in het private eigendomsrecht op zichzelf geen maatschappelijke gevaren, doch spruiten deze voort uit de wijze, waarop het wordt uitgeoefend. De begeerte naar eigen

bezit is te zeer verbonden met de natuur van de mens dan dat het mogelijk zou zijn het particuliere eigendomsrecht te missen. Het eigendomsrecht is echter geen onveranderlijke grootheid. De wijze, waarop het mag worden uitgeoefend, behoort voortdurend aangepast te worden aan de maatschappelijke ontwikkeling. Daarbij is in het oog te houden, dat iedere vergroting der mogelijkheid voor alle groepen van het volk om zich eigen bezit te verwerven, een bijdrage vormt tot vergroting der stabiliteit van de maatschappelijke verhoudingen.'

'Eigendom' is in juridische zin het meest omvattende recht dat iemand op een zaak (voorwerp, stuk grond, gebouw, hoeveelheid contant geld) kan hebben. De 'eigenaar' kan naar eigen goeddunken over zijn eigendom beschikken en anderen daarvan uitsluiten. Juridisch is er een verschil tussen eigendom en bezit. Bij eigendom beschikt een rechtspersoon over een zaak, terwijl bij bezit sprake is van *kunnen* beschikken over een zaak, dat kan ook indien de zaak geleend, gehuurd of gepacht is. 'Eigendom' van een natuurlijke persoon wordt particulier, privaat of privé- eigendom,

in tegenstelling tot gemeenschappelijk of collectief eigendom (waarbij een groep of gemeenschap zich eigenaar mag noemen) en publiek of staatseigendom (waarbij de staat eigenaar is).

Voor liberalen staat het recht op eigendom bovendien centraal als motor van individuele vrijheid en vooruitgang. In deze editie van het *Liberaal Journaal* wordt aandacht besteed aan diverse aspecten van eigendom. Welke grenzen kunnen aan eigendom worden gesteld? Wie beschikt met wel recht over welk deel van eigendommen of over bepaalde soorten eigendommen? Wanneer is eigendom problematisch en dient er corrigerend opgetreden te worden? Mag je jezelf bijvoorbeeld vrijwillig als slaaf verkopen of gaat dat te ver? In hoeverre is je eigen lichaam ook echt jouw eigendom en mag je daarmee doen wat je wilt? Hoe reëel is een samenleving zonder individueel bezit? Wie bepaalt wat er met eigendom moet gebeuren bij overlijden? Welke ideeën hadden liberale denkers door de eeuwen heen over het recht op eigendom.

TeldersStichting

‘...NO MAN COULD EVER HAVE A JUST POWER OVER THE LIFE OF ANOTHER, BY RIGHT OF PROPERTY IN LAND OR POSSESSIONS..’
JOHN LOCKE, 1690

ENKELE LIBERALE DENKERS OVER EIGENDOM

JOHN LOCKE (1632-1704)

door Patrick van Schie

In 1690 publiceerde de Engelse liberale filosoof John Locke zijn befaamde *Two Treatises of Government*. Hij had het werk grotendeels geschreven tijdens zijn ballingschap de voorgaande jaren in de Nederlandse Republiek. In zijn boek verklaarde Locke waarom mensen hun natuurlijke vrijheid zouden opgeven. Zij deden dit ‘for the mutual Preservation of their Lives, Liberties and Estates, which I call by the general Name: *Property*.’¹

Maar zo vroeg Locke zich af: als God de aarde en al wat daarop te vinden is aan Adam had geven, was dat dan daarmee niet aan de hele mensheid? Ja, de aarde en al wat daarop aan ‘inferieure wezens’ (dieren) leeft behoort aan alle mensen gezamenlijk. Waarom zou iemand zich dan een deel ervan – een dier, een vrucht of een stuk land – mogen toe-eigenen? Locke stelde: de mens bezit zichzelf en daarmee de ‘*Labour of his Body, and the Work of his Hands* [...]’. Whatsoever then he removes out of the State that Nature hath provided, and left in it, he has mixed his *Labour* with, and joyned to it something that is his own, and thereby makes it his *Property*’.

Het stuk land is veranderd door de arbeid die iemand erin heeft gestoken. Het brengt nu ook meer op dan in de oorspronkelijke toestand. Daarom mag iemand die het land voor zichzelf en zijn gezin bewerkt het zijn eigendom noemen. Hij mag echter de oogst niet laten rotten en het land niet braak laten liggen, anders dan om de vruchtbaarheid ervan te vergroten. Wel mag hij meer produceren dan zijn gezin kan gebruiken indien hij deze meeropbrengst ruilt. De mens heeft geld uitgevonden om dit te vergemakkelijken. Dit geschiedt ‘by mutual consent’.

Privé-eigendom is bij Locke dus gebonden aan een voorwaarde: dat het nuttig wordt gebruikt. Maar zolang iemand dat doet heeft hij recht op de vruchten van zijn arbeid en op de grond die hij bewerkt of laat bewerken. Een regering mag zich daar niet aan vergrijpen. Bedenk: het doel van een regering is de bescherming van eigendom; ‘whenever the *Legislatures endeavor to take away, and destroy the Property of the People* [...] they put themselves into a state

of War with the People, who are thereupon absolved from any further Obedience.’

¹ Cursiveringen in de citaten zijn van Locke zelf

GUSTAVE DE MOLINARI (1819-1912)

door Fleur de Beaufort

De Belgische liberale econoom Gustave de Molinari geniet vandaag de dag weinig bekendheid, maar is één van de intellectuele voorvaders van het libertarisme. Zijn belangrijkste ideeën publiceerde hij in het werk *Les soirées de la Rue Saint-Lazare. Entretiens sur les lois économiques et défense de la propriété* uit 1849 – in 2014 voor het eerst in het Nederlands uitgegeven *De avonden in de Rue Saint-Lazare. Gesprekken over de wetten van de economie en over de bescherming van de eigendom*, vertaald en bewerkt door Patrick Stouthuysen.

‘Eigendom vloeit voort uit een natuurlijk instinct dat eigen is aan ieder mens. Dat instinct gaat aan de rede vooraf en toont de mens dat hij de eigenaar is over zijn persoon en dat hij vrij kan beschikken over zijn vermogens, zowel deze die niet, als deze die wel van hem kunnen worden gescheiden. [...] De mens is verplicht te produceren, wil hij kunnen consumeren. Door te produceren, investeert hij bepaalde fysieke, morele en intellectuele krachten. De producten die hij maakt, bevatten de krachten die hij erin investeert. Maar die krachten, die nu van hem zijn gescheiden, houden daarmee niet op zijn eigendom te zijn. Ons geweten maakt dat verschil ook niet en veroordeelt zonder onderscheid zowel de aantastingen van de interne als de externe eigendom.’

Het recht op eigendom is voor De Molinari van fundamenteel belang voor de rechtvaardigheid in een samenleving en wat hij noemt de beginselen van het nut. Indien aan mensen het eigendomsrecht – geheel of ten dele – wordt ontzegd over de producten van hun arbeid zal uiteindelijk de productie stilvallen. De individuele inspanningen van mensen zullen afnemen of zelfs helemaal verdwijnen, als het motief dat mensen aanspoort tot het ondernemen van die activiteiten wordt verzwakt. Het rotsvaste geloof van De Molinari in het vrije spel der maatschappelijke krachten – ook daar waar het onderling respect voor elkaars eigendom betreft – doet voor ons utopisch aan. In antwoord op de vraag van de socialist of niet juist het feit dat er een maatschappelijke organisatie bestaat maakt dat mensen hun eigendommen beschermd weten, schetst De Molinari zijn ideale wereld van de staatloze vrije markt. Er is, aldus de Molinari, geen enkele noodzaak om productie, distributie of ruilverkeer van hogerhand in goede banen te leiden. In feite bestaat het herverdelings- en beschermingsmechanisme dat mensen met behulp van de staat in leven willen roepen al van nature. Eventuele problemen ontstaan juist wanneer een overheid zich ermee gaat bemoeien.

De hardnekkigheid waarmee De Molinari hierin gelooft is naïef te noemen. Toch heeft hij zonder meer een punt wanneer hij stelt dat overheidsingrijpen vaak – onbedoelde – negatieve neveneffecten heeft, die ook weer om correctie vragen. Aldus wordt ingrijpen op ingrijpen en beleid op beleid gestapeld, met alle verstikkende gevolgen van de individuele vrijheid van dien.

‘...ALS EIGENDOM NIET PARTICULIER IS, IS HET GESTOLEN...’ GUSTAVE DE MOLINARI

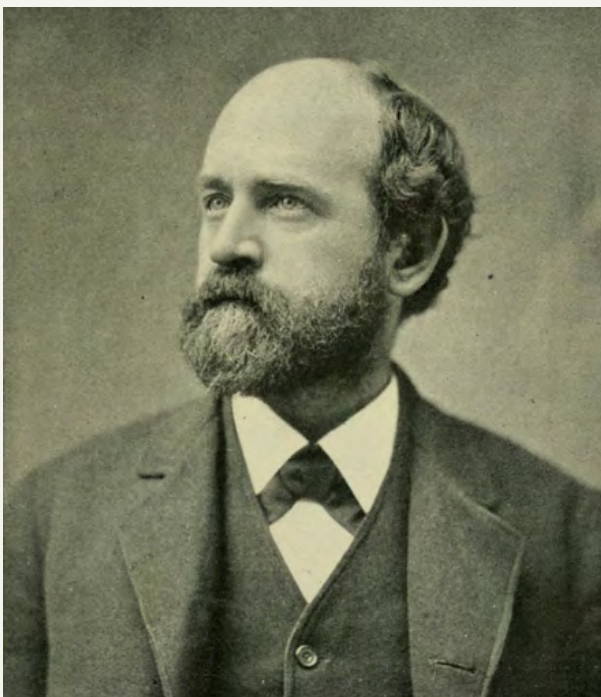
HENRY GEORGE (1839-1897)

door Fleur de Beaufort

‘We must make land common property’, aldus de Amerikaanse econoom en journalist Henry George in zijn werk *Progress and Property* (1879). Hij was net als John Locke en Thomas Paine van mening dat het recht op privaat eigendom voortkomt uit menselijke arbeid, waarbij ieder individu in gelijke mate aanspraak moet kunnen maken op de voorzieningen van de natuur, zoals de grond en natuurlijke hulpbronnen. Om dat te bereiken zouden grondeigenaars rente moeten betalen aan de samenleving.

Het betekende niet dat George voor nationalisatie van grond was (al kregen zijn ideeën wereldwijd ook steun van organisaties die juist wel nationalisatie van land beoogden). ‘I do not propose either to purchase or to confiscate private property in land. The first would be unjust; the second, needless. Let the individuals who now hold it still retain, if they want to, possession of what they are pleased to call their land. Let them continue to call it their land. Let them buy and sell, and bequeath and devise it. We may safely leave them the shell, if we take the kernel. It is not necessary to confiscate land; it is only necessary to confiscate rent.’

Het belangrijkste is immers dat grondeigenaars de grondrente aan de rest van de gemeenschap betalen. Indien grondrente wordt gesocialiseerd, konden in de ogen van George uiteindelijk alle belastingen op productie worden opgeheven. Dat zou dan de efficiëntie in de economie ten goede komen, zo de gedachte van George. Daarom noemde hij zijn idee de ‘single tax’.

PIETER CORT VAN DER LINDEN (1846-1935)

door Patrick van Schie

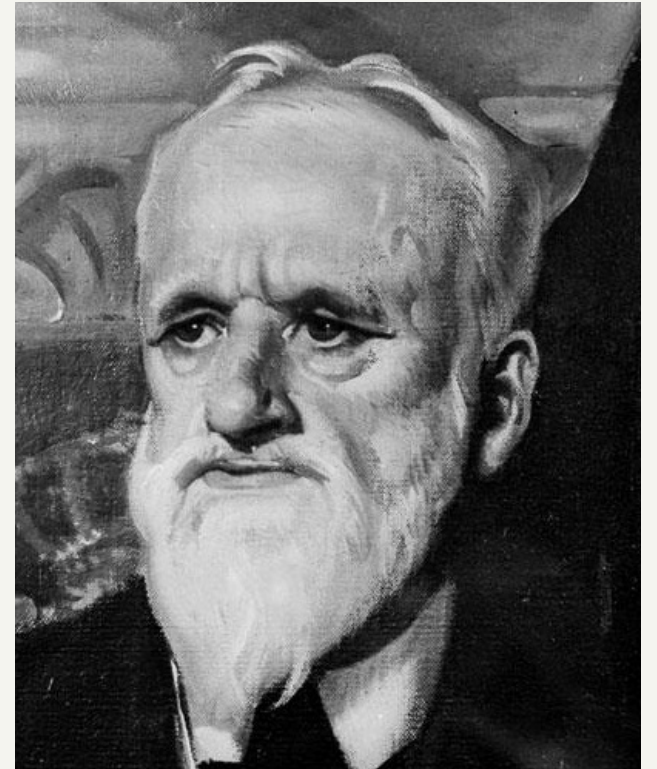
Sociaal-liberalen gaan net als andere liberalen uit van individuen maar deze individuen zijn nauw en onlosmakelijk met elkaar en met de samenleving als geheel verbonden in wat wordt genoemd ‘een organisch geheel’. Een individu staat niet op zichzelf maar wordt voortdurend beïnvloed door zijn omgeving.¹

Pieter Cort van der Linden is een Nederlandse representant van het sociaal-liberalisme. Ruim voordat hij eerst minister van Justitie (1897-1901) en later premier (1913-1918) werd, was hij hoogleraar te Groningen. In die hoedanigheid publiceerde hij op veertigjarige leeftijd wellicht het meest doorwrochte boek over liberalisme van de hand van iemand die ook in de Nederlandse politiek actief was: *Richting en beleid der liberale partij* (1886).

Liberaal politiek behoort volgens Cort van der Linden de grootst mogelijk vrijheid van *alle* individuen na te streven. Een individu moet voorts de vruchten van zijn arbeid kunnen plukken; dit klinkt allemaal nog zuiver Lockeaans. ‘Zonder eigendom geen waarachtige vooruitgang, geen inspanning in eigen gekozen richting, geen rechtvaardige erkenning van verdienste’, schrijft Cort.

Toch plaatst hij kanttekeningen. Voor Cort is particulier eigendom geen natuurrecht maar een recht ‘dat de staat verleent’. Vervolgens stelt hij dat niet iedereen dezelfde mogelijkheid heeft om te sparen: een werkmans moet elk dubbeltje aan eerste levensbehoeften uitgeven, wie reeds veel bezit kan zijn extra inkomsten veel eenvoudiger sparen. Cort vindt dat de *haves* zo ‘buitenmate’ worden bevoordeeld, hetgeen zijns inziens een progressieve belasting (wie meer heeft wordt aangeslagen in een hoger tarief) rechtvaardigt. Zo kan de staat ‘min of meer herstellen wat door progressieve bevoordeeling is misdaan.’

Het hangt samen met zijn uitgangspunt dat niet slechts enkelen maar *iedereen* vrijheid moet kunnen genieten. Cort van der Linden wijst het socialisme om verschillende redenen af: zo is het onpraktisch en vermindert het de vrijheid. Maar het is ook de verkeerde manier om het lot van de arbeiders te verbeteren: ‘Terwijl de socialist alle kapitalisten onmogelijk wil maken en alleen arbeiders wil erkennen, streeft de liberaal er naar dat alle arbeiders kapitalisten worden.’

¹ Veel uitvoeriger: Fleur de Beaufort en Patrick van Schie, *Sociaal-liberalisme* (uitgeverij Boom; Amsterdam, 2014).

LUDWIG VON MISES (1881-1973)

door Fleur de Beaufort

‘The program of liberalism [...] condensed into a single word, would have to read: property, that is private ownership of the means of production. All the other demands of liberalism result from this fundamental demand.’ Zo declameert Ludwig von Mises – Oostenrijks econoom en filosoof en één van de belangrijkste vertegenwoordigers van de Oostenrijkse school – in de eerste paragraaf van zijn werk *Liberalism* (1927) het belangrijkste fundament van liberale politiek.

Hij schetst twee systemen van ‘human cooperation under the division of labour’. Liberalisme of kapitalisme enerzijds ‘based on private ownership of the means of production’, tegenover socialisme of communisme anderzijds ‘based on communal ownership of the means of production’. Voor Von Mises was een belangrijk bezwaar tegen de socialistische variant het feit dat deze uiteindelijk tot een afname van de (arbeids)productiviteit zou leiden en daarmee tot een afname van de rijkdom in een samenleving. Daar zou uiteindelijk iedereen last van hebben.

Een ander bezwaar tegen de socialistische afkeer van privé-eigendom was er voor Von

‘...WHAT OUR GENERATION HAS FORGOTTEN IS THAT THE SYSTEM OF PRIVATE PROPERTY IS THE MOST IMPORTANT GUARANTEE OF FREEDOM, NOT ONLY FOR THOSE WHO OWN PROPERTY, BUT SCARCELY LESS FOR THOSE WHO DO NOT..’

Mises in gelegen dat zonder privé-eigendom van kapitaalgoederen geen rationele prijs- en kostenrekening mogelijk zou zijn. Immers, als er geen privé-eigendom van produktiemiddelen is, worden deze ook niet op markten verhandeld. Daardoor kan men niet weten welke prijs zij op de markt zouden hebben. En als men de prijs niet kent, is geen rationele kostenrekening mogelijk die als basis moet dienen voor een zo efficiënt mogelijk gebruik van die produktiemiddelen. Het resultaat is massale verspilling en armoede.

Privé-eigendom en handel zijn daarom niet een bedreiging maar juist een belangrijke voorwaarde voor dynamiek en vooruitgang. Bovendien beschermt privé-eigendom tegen teveel staatsmacht. ‘There is an inherent tendency in all governmental power to recognize no restraints on its operation and to extend the sphere of its dominion as much as possible. [...] If only private property did not stand in the way! Private property creates for the individual a sphere in which he is free of the state. It sets limits to the operation of the authoritarian will. It allows other forces to arise side by side with and in opposition to political power. It thus becomes the basis of all those activities that are free from violent interference on the part of the state. It is the soil in which the seeds of freedom are nurtured and in which the autonomy of the individual and ultimately all intellectual and material progress are rooted.’

FRIEDRICH HAYEK (1899-1992) *door Fleur de Beaufort*

In navolging van Ludwig von Mises was ook Friedrich Hayek een groot pleitbezorger van privé-eigendom. ‘The system of private property is the most important guaranty of freedom, not only for those who own property, but scarcely less for those who do not. It is only because the control of the means of production is divided among many people acting independently that nobody has complete power over us, that we as individuals can decide what to do with ourselves. If all the means of production were vested in a single hand, whether it be nominally that of ‘society’ as a whole or that of a dictator, whoever exercises this control has complete power over us. The most important protection afforded to the individual by law is the protection of his property. That property provides individuals a protected domain against the state’, aldus Hayek in zijn beroemde werk *The Road to Serfdom* (1944).

Enkele decennia later verbindt Hayek de geboorte van de huidige beschaving aan het ontstaan van privé-eigendom in zijn werk *The Fatal Conceit. The Errors of Socialism* (1988). In lijn met het eerdere betoog van Von Mises benadrukt ook Hayek het belang van prijssignalen voor een goed functioneren van de vrije markt.

Als Hayek zich instemmend uitlaat over de theorie van John Locke, dan haast hij zich te zeggen dat het daarbij niet zomaar om een politieke theorie ging, doch om een analyse van de voorwaarden waaraan Engeland en de Nederlandse republiek hun rijkdom destijds te danken hadden. ‘Where there is no property there is no justice’. Ontwikkelingslanden zouden in de ogen van Hayek zeer gebaat zijn bij vastlegging en bescherming van de individuele eigendomsrechten. Daar ontbreekt het in deze landen nogal eens aan, terwijl juist dit aspect hen tot wasdom zou kunnen brengen.

‘...IT IS ONLY BECAUSE THE CONTROL OF THE MEANS OF PRODUCTION IS DIVIDED AMONG MANY PEOPLE ACTING INDEPENDENTLY THAT NOBODY HAS COMPLETE POWER OVER US, THAT WE AS INDIVIDUALS CAN DECIDE WHAT TO DO WITH OURSELVES...’
FRIEDRICH HAYEK, 1944

GRONDSTOFFEN ALS EIGENDOM VAN DE NATIE

door Wilbert Jan Derksen

Grondstoffen staan aan de basis van de wereldeconomie. In vrijwel alle grote industrieën zijn deze essentieel voor het productieproces. Ook Nederland heeft altijd van zijn grondstofreserves geprofiteerd. Zo werd bijvoorbeeld lange tijd steenkool ontgonnen in Limburg en zijn we natuurlijk allemaal bekend met het aardgasveld in Groningen. Er zijn zelfs landen die voor hun inkomsten bijna volledig afhankelijk zijn van het delven van grondstoffen.

Dit roept de vraag op bij wie nu eigenlijk precies het eigendom van al deze grondstoffen ligt. In het internationaal recht komen we dan al snel uit bij het territoriale soevereiniteitsbeginsel. Dit stelt dat een staat soeverein is over het grondgebied binnen zijn landsgrenzen. Ook territoriale wateren en het luchtruim boven het territorium vallen hieronder. Aanvullend daarop is het recht op zelfbeschikking van volkeren, dat met name in de dekolonisatieperiode rechtsgeldigheid heeft gevonden in het internationale recht. Hierin wordt gesteld dat volkeren soeverein zijn en daarmee een collectief recht op autonomie genieten. Uit deze twee juridische concepten vloeit het zogeheten beginsel van permanente soevereiniteit over natuurlijke hulpbronnen. Hierin wordt bepaald dat grondstoffen (en andere natuurlijke hulpbronnen) gelegen binnen het territorium van een staat onder zeggenschap van deze staat staan.

Belangrijk is daarbij om te kijken wat er precies bedoeld wordt met het begrip ‘staat’. Het gaat hier namelijk niet om de staat, als in de regering van een land. Als resultaat van het zelfbeschikkingsrecht staat in dit beginsel namelijk juist het volk centraal. Niet de regering, maar de natie (de bevolking) is dus eigenaar van de natuurlijke hulpbronnen. De overheid kan hier slechts optreden als de beheerder van deze grondstoffen, die handelt in naam van het volk. In het internationaal recht wordt ten aanzien deze rol niet alleen van rechten, maar ook plichten gesproken. Zo dienen natuurlijke hulpbronnen in dienst van het welzijn van de bevolking beheert te worden en moet bijvoorbeeld ook rekening gehouden worden met het milieu.

Er bestaan twee verschillende beleidsvisies op hoe deze beheerdersrol van de overheid ingevuld moet worden. Zo wordt er gesproken

van ‘hulpbronnationalisme’ wanneer de staat een zeer actieve en interveniërende rol op zich neemt. Hier wordt ervan uitgegaan dat de overheid in moet grijpen om de nationale economie maximaal te laten profiteren van de natuurlijke hulpbronnen en daarbij protectionistische maatregelen moet invoeren. Dit kan bijvoorbeeld door exportrestricties in te voeren, kartelafspraken te maken met andere landen (denk aan de OPEC) of hulpbronnen te nationaliseren. Er wordt zo dus door het land geprobeerd een hogere relatieve (dat wil zeggen; groter aandeel in de) opbrengst te behalen.

Daartegenover staat het beleid van ‘hulpbronliberalisme’. Hier wordt afgezien van de eerder beschreven maatregelen en wordt de overheid een minimale rol bij het beheren van deze hulpbronnen toebedeeld. Hier staat het land zo open mogelijk naar de internationale markt toe en wordt juist geprobeerd om buitenlandse investeringen aan te trekken. Dit met het idee dat ondanks dat de relatieve winst daalt door de participatie van buitenlandse bedrijven, de absolute winst voor het land stijgt door de verhoogde productiviteit. Het belangrijkste bezwaar dat liberalen hebben tegen het idee van hulpbronnationalisme is dat ze weinig vertrouwen hebben in vermogen van de staat om effectief op te treden. De interveniërende rol van de overheid zit het vrijmarktmechanisme en daarmee concurrentie en innovatie in de weg.

Een ongewenst effect van de aanwezigheid van grondstoffen in een land kan daarnaast zijn dat deze een te grote rol verkrijgen in de nationale economie. Andere sectoren worden daardoor verwaarloosd, waardoor er een afhankelijkheid kan ontstaan. Dit maakt deze landen zo extreem kwetsbaar voor schommelingen in de internationale grondstoffenprijzen. Dat kan ondervangen worden door in goede tijden een deel van de opbrengsten in een reservefonds te stoppen, waardoor hier in slechte tijden op ingeteerd kan worden. Toch zien we regelmatig dat dit niet gebeurt, zoals recentelijk in Venezuela. Een sterke daling van de internationale olieprijs leidde daar vrijwel meteen tot de ineenstorting van de nationale economie, met een ernstige humanitaire crisis tot gevolg.

Het is dan ook zo dat landen die rijk zijn aan grondstoffen vaak een zeer corrupt bestuur kennen. Hierbij eist de overheid de opbrengsten

van de grondstofwinning op, maar in plaats van de bevolking, profiteert alleen de lokale politieke elite hiervan. In het ergste geval kan dit zelfs tot conflictsituaties leiden, waarbij verschillende facties in het land vechten om de controle over de aanwezige hulpbronnen. De opbrengsten hiervan worden vervolgens weer gebruikt om de militaire strijd verder te bekostigen. Zo zijn er verschillende Afrikaanse landen die door de aanwezigheid van diamanten en andere waardevolle grondstoffen in een vicieuze cirkel van geweld zijn terechtgekomen.

Niet voor niets wordt daarom wel eens gesproken van de ‘hulpbronvloed’, waar de aanwezigheid van grondstoffen de ontwikkeling van een land eerder in de weg zit, dan bevordert. Ook Nederland heeft dit in mindere mate ondervonden toen de ontdekking van Gronings aardgas leidde tot een stijging van de waarde van de gulden en daarmee de concurrentiepositie van andere sectoren in het land verslechterde. Dit verschijnsel is in de economische theorie dan ook bekend komen te staan als de ‘Hollandse ziekte’. Desalniettemin hebben wij door adequaat beleid te vormen uiteindelijk decennialang economisch geprofiteerd van deze vondst. Of burgers als mede-eigenaren van grondstoffen hier uiteindelijk winst uit weten te behalen, lijkt dan ook sterk af te hangen van de kwaliteit van het bestuur in een land.

Wilbert Jan Derksen is wetenschappelijk medewerker bij de TeldersStichting.

Gaswinning in Groningen

‘...EIGENDOM BEHOORT AAN BEIDE SEXEN, TEZAMEN OF AAN ELK AFZONDERLIJK. VOOR IEDERE PERSOON IS DAT EEN ONSCHENDBAAR EN HEILIG RECHT...’
OLYMPE DE GOUGES, 1791

EIGENDOM BIJ OVERLIJDEN: EEN RELATIENEUTRALE ERFBELASTING

door Mark van de Velde

In *De lof der Zotheid* (1509) van Erasmus krijgen kooplieden, ‘de gemeenste slag van menschen’ die ‘bij elke gelegenheid liegen, valsch zweren, stelen, bedriegen en zwendelen’ ervanlangs, net als mensen die met kooplieden aanpappen ‘om zelf ook een beetje te krijgen van het onrechtvaardig verworven goed’. Ook drijft Erasmus de spot met mensen ‘die meenen, dat men door jacht te maken op de erfenissen van kinderlooze grijsaards het allergemakkelijkst tot rijkdom geraakt’ of die zich ‘verlieven op oude vrouwen met veel geld’.

Ruim vijfhonderd jaar later geniet de koopman (gelukkig) meer aanzien, maar de vraag wanneer geld rechtvaardig verworven is – echt *verdiend* – houdt de gemoederen nog altijd bezig. Voor liberalen is die vraag vooral ten aanzien van erfenissen interessant: omdat zij pal staan voor het recht om de vruchten van eigen arbeid te mogen genieten, denken wellicht juist zij verschillend over de vraag of het verdedigbaar is dat familieleden van rechtswege automatisch profiteren van andermans inspanningen. Grofweg bestaan er twee opvattingen. De eerste luidt dat het geen verdienste van het kind is wanneer het rijke ouders heeft en dat het niet of nauwelijks belasten van erfenissen indruist tegen het ideaal van kansengelijkheid. De tweede luidt dat de erfbelasting inbreuk maakt op de zelfbeschikking van de erflater en daarom

dient te worden verlaagd of afgeschaft. Dit is weliswaar een simplificatie, maar komt aardig in de buurt van het niveau waarop het politieke debat over dit onderwerp wordt gevoerd.

Wie de Nederlandse politiek volgt, kent het belang van “budgetneutraliteit” en weet dat drastische ingrepen in de erfbelasting zeer onwaarschijnlijk zijn. Mijns inziens is het echter mogelijk om de erfbelasting in de kern te handhaven en tegelijkertijd tegemoet te komen aan de kritiek dat onverdiende nalatenschappen door de fiscus milder worden behandeld dan eigenhandig verdiend inkomen. Daarvoor is het goed te beseffen dat *de* erfbelasting niet bestaat: in feite is het een stelsel waarin de hoogte van tarieven en vrijstellingen wordt bepaald door de bloedbanden tussen de erflater en de erfgenaam. Hoe zwakker die banden, hoe hoger het tarief. Ter illustratie: een kind dat in 2021 een ton erft, betaalt € 7.871 aan belasting, terwijl een goede vriend € 29.326 moet afdragen, bijna viermaal zoveel. Aan bloedverwantschap kleeft dus een fors financieel voordeel. Dat spreekt allerm minst vanzelf, want tijdens de laatste herziening van de Successiewet (2009) werd de gedachte dat “het gerechtvaardigd is belasting te heffen over vermogen dat iemand zomaar, zonder het leveren van inspanning is toegevalen” bestempeld tot voornaamste rechtsgrond

van de erfbelasting. Dat uitgerekend niet-verwante erfgenamen de hoogste erfbelasting betalen, staat haaks op die gedachte. Alleen niet-verwanten kunnen immers per definitie zeggen dat zij de erfenis hebben verdiend. Een zorgzaam buurmeisje, om maar een dwarsstraat te noemen, krijgt namelijk alleen een erfenis wanneer zij die naar het oordeel van de erflater heeft verdiend en die erflater haar in een testament opneemt. Een kind is daarentegen van rechtswege erfgenaam.

Omdat bij erfenissen ten gunste van niet-verwanten automatisch sprake is van verdienste, in de ogen van de erflater althans, zou je zelfs kunnen betogen dat deze categorie erfgenamen juist minder belasting zou moeten betalen dan erfgenamen die wel een bloedband met de erflater hadden. Zo’n stelsel zou echter aan precies dezelfde kwaal lijden als het huidige stelsel, namelijk dat de overheid via vrijstellingen en tarieven probeert te sturen in de financiële planning van mensen. Of iemand aan zijn kinderen wil nalaten of aan een (genetisch) wildvreemde behoort een persoonlijke beslissing te zijn. De overheid behoort zich al helemaal geen oordeel aan te meten over de vraag in hoeverre een erfenis verdiend is.

Daarom pleit ik voor een relatieneutrale erfbelasting waarbij erfgenamen een gelijke fiscale behandeling krijgen en de erflater zonder overheidssturing kan kiezen hoe hij of zij de nalatenschap wil verdelen. Veel erflaters zullen waarschijnlijk alsnog hun kinderen willen laten erven, maar ervende vrienden of niet-verwante mantelzorgers worden dan niet langer achtergesteld. Een interessant neveneffect kan zijn dat de vermogensongelijkheid in Nederland afneemt. Als de erfbelasting relatieneutraal wordt, verdwijnt immers de prikkel om het vermogen toch vooral binnen de familie te houden. Wie zich opwindt over de vermogensverdeling in Nederland kan beter deze weg bewandelen dan ongenueanceerd blijven roepen om een hogere erfbelasting.

*Mark van de Velde schreef voor de recent verschenen bundel *Verschil* moet er zijn. Liberale perspectieven op ongelijkheid een bijdrage over inkomen en vermogen, alsmede een bijdrage over ongelijkheid tussen generaties.*

‘...WILLEKEURIGE MACHT OVER EIGENDOM WORDT AL GAUW GEVOLGD DOOR WILLEKEURIGE MACHT OVER MENSEN; TEN EERSTE OMDAT WILLEKEURIGE MACHT BESMETTELIJK IS;...’

VRIJWILLIGE SLAVERNIJ, KAN DAT?

door Patrick van Schie

Zelfbeschikking is een van de hoekstenen van het liberalisme. Wij gaan over ons eigen lichaam (en geest). Dit stoelt op wat in het Engels ‘self-ownership’ wordt genoemd. Hetgeen weer terugvoert op de liberale *founding father* John Locke, die eind zeventiende eeuw schreef: ‘every man has a “property” in his own “person”. This nobody has any right to but himself.’

Een mens mag geen eigendom van een ander zijn. Slavernij verdraagt zich niet met het liberalisme. Dit lijkt zo klaar als een klontje. Tal van liberalen keerden zich dan ook al vroeg tegen de slavernij. Maar...als de mens zelfbeschikking heeft, mag hij deze dan gebruiken om zichzelf als slaaf te verkopen? Dan ben je dus niet ‘een tot slaaf gemaakte’ maar ‘door eigen keuze slaaf’ geworden. Een vreemde keuze, zeer zeker, een die vermoedelijk ook weinigen zullen maken, maar toch. Een enkeling zal dit wellicht aanlokkelijk vinden omdat je dan verder ‘verlost’ bent van het dragen van verantwoordelijkheid. En als je daar niet voor mag kiezen dan is de zelfbeschikking, ook zonder dat je een ander schade berokkent, blijkbaar niet onbegrensd.

Het klassieke liberale antwoord is gegeven door de Engelse liberaal John Stuart Mill. In zijn befaamde *On liberty* (1859) schreef hij dat een eigen keuze slaaf te worden niet kon worden toegestaan omdat iemand dan door die ene daad voorgoed zijn vrijheid verloor. ‘He therefore defeats, in his own case, the very purpose which is the justification of allowing him to dispose of himself. [...] It is not freedom, to be allowed to alienate his freedom.’

De individuele vrijheid als zodanig is bij Mill dus absoluut; zelf ervoor kiezen deze vrijheid te verkopen wordt uitgesloten omdat die beslissing onomkeerbaar is. In zekere zin wordt de vrijheid verheven tot een dogma, dat boven absolute zelfbeschikking gaat. Een diepere grond voor het verbod op zelfgekozen slavernij is door twee filosofen ruim voor Mill gegeven. Spinoza schreef al in 1670 dat niemands geest ter beschikking van een ander kan staan; het is niet mogelijk afstand te doen van je recht op vrije oordeelsvorming. En in 1755 schreef moraalfilosoof Francis Hutcheson, die geldt als grondlegger van de Schotse Verlichting en leermeester was van Adam Smith: ‘no man can really change his sentiments, judgments, and inward affections, at the pleasure of another

[...] The right of private judgment is therefore unalienable.’

Spinoza en Hutcheson stellen dus dat iemand wel zijn lichaam kan verkopen maar dat zijn geest vrij blijft. Nadat iemand uit vrije keuze slaaf is geworden komt er onvermijdelijk een moment dat het bevel van zijn eigenaar in strijd is met wat hij zelf op dat moment wil. Dan kan hij slechts onder dwang het bevel van zijn ‘meester’ uitvoeren, en dwang is in strijd met de vrijheid die voor liberalen voorop staat. Iemand kan op het moment dat hij het contract sluit zichzelf te verkopen wel uit vrije wil handelen, maar hij kan niet voorzien of zijn wil vervolgens steeds zal sporen met wat zijn eigenaar van hem verlangt. Eigenlijk is het ondenkbaar dat dit altijd het geval zal zijn.

Daarmee lijkt de zaak afgedaan. Waar Hugo de Groot begin zeventiende eeuw nog had betoogd dat iemand ervoor mocht kiezen slaaf te worden indien hij daardoor kon overleven, is sinds Spinoza, Hutcheson en Locke het liberale beginsel van ‘self-ownership’ berustend op de vrije menselijke geest gevestigd. Totdat de libertariër Robert Nozick de kwestie in 1974 oprakelde in zijn beroemde boek *Anarchy*,

De bedreigde zwaan, Jan Asselijn, ca. 1650 | Rijksmuseum

‘...TEN TWEEDE OMDAT SCHENDING VAN EIGENDOM NOODZAKELIJKERWIJS VERZET UITLOKT...’

BENJAMIN CONSTANT, 1815

state, and utopia. Bijna achteloos, zonder het punt verder uit te werken, wierp hij de vraag op ‘whether a free system will allow him to sell himself into slavery. I believe that it would.’ Slavernij mocht je *een ander* natuurlijk nooit opleggen maar het staat een individu vrij er zélf voor te kiezen, poneerde Nozick.

Hij had hierin zijn volgelingen doch niet al zijn geestverwanten deelden zijn opvatting over zelfgekozen slavernij. Een paar jaar later nam mede-libertariër Murray Rothbard in zijn boek *The ethics of liberty* afstand van Nozick, met als voornaamste (ons inmiddels bekend klinkende) argument dat de mens van nature over een vrije wil beschikt die onvervreemdbaar is. Daarom zijn tevens zijn rechten op controle over zijn lichaam en geest onvervreemdbaar. Rothbard betoogde, in navolging van eerdere denkers, dat degene die een contract sluit waarmee hij zichzelf als slaaf verkoopt, zich later kan bedenken en dat het dan niet van zijn ‘meester’ mag afhangen of hij zijn vrijheid herkrijgt.

Nozick cum suis staan in deze kwestie dus betrekkelijk geïsoleerd. En ach, zo zal menig lezer denken, dit is nu zo’n typisch theoretisch debat zonder praktische waarde. Okay, het zal vroeger zijn nut hebben gehad in de strijd tegen de slavernij, maar in het Nederland van de 21e eeuw kunnen we er niets mee. Maar wacht: als iemand er niet voor mag kiezen zijn vrijheid onomkeerbaar op te geven, hoe zit het dan met bijvoorbeeld een keuze voor zelf-doding? Niemand ‘bezit’ jou daarna, dat is waar, maar de dan begane weg is nog onomkeerbaarder dan in het geval van slavernij. Bij slavernij kan jouw ‘meester’ je je vrijheid als hem dat belooft nog terugschenken, bij de dood is er geen enkele weg terug meer.

Zelfbeschikking wordt, zo zagen wij, door liberalen en ook door sommige libertariërs als niet alomvattend gezien. Toch meent menigeen die zo redeneert wel dat het gebruik van zwaar verslavende drugs moet worden toegestaan zolang een individu daar zélf voor kiest. Maar wat als de middelen zo zwaar verslavend zijn dat iemand er niet meer van afkomt, zelfs zijn wil verliest om een niet langer door zijn verslaving getekend leven te leiden? Is het erger om in slavernij te leven met behoud van vrije wil, dan om meteen ook die wil te (laten) doden? Is het erger om werkzaamheden te moeten verrichten conform het commando van de meester aan wie je je vrijheid hebt verkocht, dan een inkomen bijeen te moeten schrapen zodat de drugsdealer jou het goedje levert waar jij de hele dag naar hebt gehunkerd?

Wanneer eenmaal het principe is aanvaard dat een liberale staat een individu mag beschermen tegen een onomkeerbaar besluit zijn vrijheid te verkwanzelen, zoals in het geval van slavernij, is zulk paternalisme – mits het gericht is op behoud van de mogelijkheid voor het individu in kwestie ook later nog vrije keuzes te maken – dan uit den boze wanneer het zwaar verslavende middelen betreft?

En wat te denken van een individu dat uit vrije wil besluit zich aan te sluiten bij een sekte? Verschillende van die sektes verlangen van nieuwe leden dat zij al hun persoonlijke bezittingen overdragen en al hun banden met de buitenwereld doorsnijden. Soms wordt voorgeschreven wat voor voedsel het sekte-lid mag nuttigen en welke kleding hij of zij dient te dragen. Er zijn sektes waar men letterlijk wordt opgesloten binnen het sekte-kamp. Weliswaar wordt iemand zo geen slaaf in juridische zin maar feitelijk wel. Dient een liberale staat die slavernij verbiedt niet veel actiever tegen zulke praktijken op te treden?

Bij vraagstukken als deze zouden liberalen een en ander nog even goed moeten doordenken in plaats van uit automatisme voor onbegrensde zelfbeschikking op één moment ongeacht de consequenties te kiezen. Natuurlijk behoren liberalen beducht te zijn voor paternalisme, maar vrijheid zou anderzijds niet door één verkeerde keuze voorgoed verloren mogen gaan. En welk antwoord een liberaal ook bij verschillende kwesties geeft, het op het eerste gezicht bizarre ivoren-toren-dilemma van ‘vrijwillige slavernij’ brengt ons dan toch ineens midden in de huidige maatschappij.

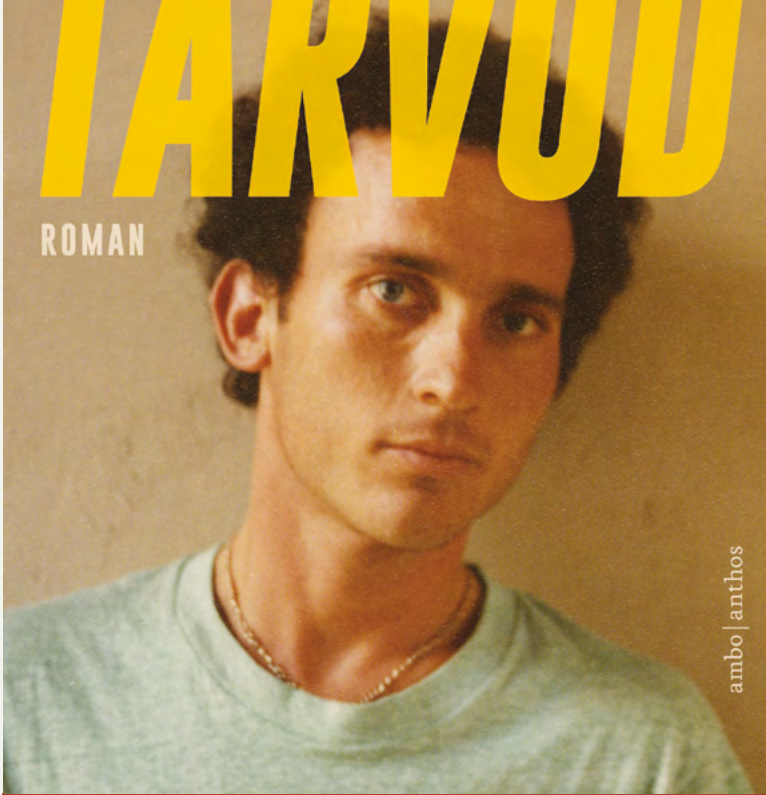
Patrick van Schie is directeur van de TeldersStichting

‘...THE PROPERTY WHICH EVERY MAN HAS IN HIS OWN LABOUR,
AS IT IS THE ORIGINAL FOUNDATION OF ALL OTHER PROPERTY,
SO IT IS THE MOST SACRED AND INVIOLEABLE....’

ADAM SMITH

BORIS O. DITTRICH TERUG NAAR TARVOD

ROMAN

In zijn roman
Terug naar Tarvod
(2020) schetst Boris
Dittrich een beeld van
het leven in een
kibboets in het Israël
van de jaren '70.

DE KIBBOETS; WAAR EIGENDOM UIT DEN BOZE IS

door Boris Dittrich

Het was 1977, ik studeerde rechten in Leiden. De wereld lag aan mijn voeten en die wilde ik verbeteren. Wat zou ik doen in de lange zomer die voor me lag? In die tijd gingen veel jongeren naar Israël, het jonge land dat zich in het Midden-Oosten tegen de verdrukking in staande wist te houden. Met eigen ogen wilde ik wel eens zien hoe het leven in een kibboets was. Een kibboets is een commune – georganiseerd langs ideologische lijnen – van mensen die als boer op het land werken. Zo worden mannen en vrouwen gelijk behandeld. Ieder kan voor elke baan in de kibboets in aanmerking komen. De leefgemeenschap wordt democratisch bestuurd. In de kibboetsvergadering worden de belangrijkste beslissingen met handopsteken genomen. Kinderen worden opgevoed door professionals en wonen en slapen in een kinderkuis. Alleen in de weekenden overnachten ze bij hun ouders.

Het idee hierachter is dat de kinderen spelenderwijs leren sociale burgers te worden.

Persoonlijk eigendom is uit den boze. Alle inkomsten komen de leefgemeenschap ten goede. Het leven in een kibboets staat in het teken van eerlijk delen. Weliswaar bewonen de bewoners een eigen huisje, eigendom van de kibboets, maar niemand heeft een eigen tv-toestel of keukentje. Wil je tv kijken, dan ga je naar de tv-zaal. Eten wordt gemeenschappelijk gedaan in de eetzaal: ontbijt, lunch en avondeten.

Vanachter mijn bureau in mijn Leidse studentenkamer leek me dit de ideale samenleving. Dat wilde ik zelf wel eens ervaren. En zo vloog ik met een groep vrijwilligers begin mei 1977 naar Tel Aviv. Kibboets Dovrat in de Israël-vallei had ons na een selectieproces aangenomen. We werden in bouwvallige houten huisjes ondergebracht. Het viel me meteen op dat er in het kibboetsleven een tweedeling bestond waar de introductie cursus in Nederland ons niet op had voorbereid. De leden van de kibboets hadden weinig belangstelling voor ons. Kennelijk wilden ze zich niet aan buitenlandse vrijwilligers hechten als ze toch weer vertrokken. We werden dan ook puur als werkkrachten

gebruikt, zo'n beetje zoals wij in Nederland buitenlandse arbeidskrachten behandelen. Onzichtbaar.

Ik werkte in de katoenvelden. Elke vrijdag kreeg ik als extraatje per gewerkte dag twee Time-sigaretten uitgereikt. De kibboets verbouwde citrusvruchten, meloenen, katoen, zonnebloemen, tomaten, avocado's en had een grote kippenfarm. De opbrengst ging in de gezamenlijke kibboets-pot, van waaruit onder andere de landbouwmachines werden aangeschaft. De kibboets had twee gemeenschappelijke auto's. Wilde een kibboetslid die gebruiken, dan moest dat gemeld worden aan een commissie die beoordeelde of het mocht. Ook met vakanties ging het zo. Het was een puur socialistisch systeem.

In mijn roman *Terug naar Tarvod* (waarbij Tarvod voor kibboets Dovrat staat) beschrijf ik hoe dit egalitaire eigendomssysteem in de praktijk uitpakte. Kibboets Dovrat had ruim 200 leden en plek voor ongeveer 50 vrijwilligers. De gemeenschap was een groene enclave, ver van de bewoonde wereld. Iedereen zat op elkaars lip. Sommige kibboetsleden werkten hard en hadden echt oog voor de gemeenschap. Maar er waren natuurlijk ook leden die de kantjes ervan af liepen en het gevoel hadden dat ze opgesloten zaten. Huwelijken gingen stuk, er werd overspel gepleegd, nieuwe liefdes ontstonden. In de eetzaal merkte ik al gauw dat hele families niet meer met elkaar aan tafel wilden zitten. Soms werd er tijdens de maaltijd gegild en geschreeuwd en vloog er wel eens een kom soep tegen de muur. Veel leden klaagden dat ze niet alles met elkaar wilden delen, maar zelf een tv wilden bezitten of een eigen auto wilden.

Dit soort geluiden werd door de kibboetsleiding de kop ingedrukt, want het was tegen de oprichtingsidealen in. Formeel was iedereen gelijk aan elkaar, maar in de praktijk was er een hiërarchie ontstaan, waarbij sommigen de lakens uitdeelden. *Animal Farm* in optima forma. Een systeem met gemeenschappelijk eigendom zonder individuele eigendomsrechten werkt niet.

Na bijna vier maanden in de kibboets keerde ik naar Leiden terug. Prachtige ervaringen rijker, maar ook een illusie armer.

Boris Dittrich is schrijver, senator voor D66 en voorzitter van de vaste Kamercommissie voor Binnenlandse Zaken.

‘...WHAT I AM DESPERATELY TRYING TO DO IS CREATE ONE NATION WITH EVERYONE BEING A MAN OF PROPERTY, OR HAVING THE OPPORTUNITY TO BE A MAN OF PROPERTY..’

MARGARET THATCHER

EERLIJK DELEN, HEEL LIBERAAL

door Maartje Schulz

Liberalen worden door links nog weleens afgeschilderd als types die zich alleen maar richten op bezit. Hebben, kopen, zoveel mogelijk ‘kapitaal’ accumuleren. Dat is natuurlijk overdreven onzin. Wel hechten liberalen waarde aan het recht op privé-eigendom. Maar je zou je kunnen afvragen: wat vinden liberalen eigenlijk van trends zoals de deeleconomie? Of van de bredere trend ‘van bezit naar gebruik’. Denk bij dat laatste aan een abonnement op een fiets inclusief ruil- en reparatieservice, in plaats van het bezitten van een eigen fiets.

Dat iets ‘van jou’ is, lijkt er bij de nieuwe generatie namelijk minder toe te doen. De deeleconomie is een snelgroeiend fenomeen, zowel in Nederland als daarbuiten. Airbnb, het platform waar mensen hun huis tijdelijk als woonruimte aanbieden, heeft inmiddels wereldwijd zo’n 150 miljoen gebruikers. BlaBlaCar biedt de mogelijkheid voor mensen om online liftafspraken te maken, en heeft al 90 miljoen gebruikers. Sinds 2012 bestaat er de Amsterdamse start-up Peerby, dat een online platform biedt waar je spullen aan elkaar kunt uitlenen. Let wel: dit is tegen betaling. Zo kost het lenen van een hogedrukspuit 15 euro, het lenen van een bakfiets 20 euro en het huren van

een verbrander 4 euro. Of als je een kruisboog nodig hebt: 2,89 per dag.

De deeleconomie is natuurlijk geen nieuw fenomeen. Al duizenden jaren delen mensen hun bezittingen met hun naaste cirkel. Het vernieuwende aan de deeleconomie is dat delen nu steeds vaker via internetplatforms plaatsvindt, waardoor mensen met volstrekt vreemden hun bezit delen. De schaal is dus groter geworden: het bereik is niet alleen beperkt tot diegenen die een briefje op het prikbord in de supermarkt lezen; nu kunnen duizenden tot soms miljoenen gebruikers op een app of website ingaan op een aanbod. Via deze platforms worden onzekerheden, die vanzelfsprekend komen kijken bij transacties met onbekenden, weggenomen door onder andere beoordelingen van andere gebruikers op het platform.

Vraag en aanbod worden door deze online platforms handig bij elkaar gebracht. Jij weet zonder zo’n platform mogelijk niet dat er iemand in de buurt datgene wil uitlenen wat jij precies nodig hebt. Het brengt een bepaalde efficiëntie in de economie: producten die anders nauwelijks worden gebruikt, worden nu wel nuttig ingezet. Zoals die boor die je zelf slechts een paar keer per jaar gebruikt. Jij kan daaraan verdienen door het uit te lenen en iemand

anders kan ervoor kiezen deze boor te lenen in plaats van te kopen. In theorie zou dat ook goed voor de planeet moeten zijn: als er meer wordt gedeeld, hoeft er minder te worden gekocht en dus minder te worden geproduceerd. Maar bovenal: voor liberalen geldt dat de behoefte van het individu centraal staat. Als delen voor een individu de voorkeur heeft boven bezit, is dit niet in tegenspraak met het liberalisme. Wel moeten er duidelijke spelregels zijn op de markt, bijvoorbeeld om overlast, zoals met Airbnb weleens het geval is geweest, tegen te gaan. Voor liberalen is ook een gelijk speelveld op de markt van belang, bijvoorbeeld tussen de gewone taxichauffeur en de Uber-chauffeur.

Een nadeel van deze online platforms is misschien dat je wat minder gauw spontaan aanklopt bij de buurvrouw- of man om te vragen of je een boor mag lenen, en diegene vervolgens uit aardigheid dan gratis de boor uitleent. Zo stelde filosoof Byung-Chul Han in een interview in het magazine Vrij Nederland dat met de opkomst van de deeleconomie deugden als vriendelijkheid en gastvrijheid volledig zijn geëconomiseerd: ‘Het kapitalisme heeft zijn hoogtepunt bereikt nu het zelfs de gemeenschap, de *community*, de *commons*, de grondslag van het communisme heeft weten in te lijven. Dat wat een tegenpool van het kapitalisme was, is er onderdeel van geworden. Het communisme en alles wat daarop lijkt is het nieuwe gat in de markt.’¹

Maartje Schulz is wetenschappelijk medewerker bij de TeldersStichting

1. Zie voor de tekst van het interview: <https://www.vn.nl/liefdeloosheid-in-kapitalistische-tijden/>.

‘...HET DOOR DE OVERHEID GEGARANDEERDE EIGENDOMSRECHT
IS EEN ONMISBARE PIJLER ONDER DE INDIVIDUELE VRIJHEID...’
BEGINSELVERKLARING VVD, 2008

ZEGGENSCHAP OVER HET EIGEN LICHAAM

door Fleur de Beaufort

Het eigendomsrecht wordt door liberalen gezien als een belangrijke basis voor individuele vrijheid en motor van vooruitgang. Bovendien heeft ieder individu conform artikel 11 van onze Grondwet recht op de onaantastbaarheid van het eigen lichaam. Een logische gevolgtrekking lijkt dat mensen met hun lichaam (of delen daarvan) dan ook naar eigen inzicht van alles mogen doen. Maar is dat ook zo? En hoe terecht zijn eventuele beperkingen?

Tot op zekere hoogte is het eenieder toegestaan met zijn lichaam te doen wat hij zelf wil. Mensen zetten lichaam en geest in op de arbeidsmarkt om de kost te verdienen. Mensen brengen blijvende wijzigingen aan het lichaam aan, bijvoorbeeld versierselen als tatoeages of piercings, maar ook in toenemende mate door niet-noodzakelijke medische ingrepen. In het geval van prostitutie is het zelfs toegestaan het lichaam als het ware als handelswaar tijdelijk te verkopen (of beter gezegd: te verhuren), mits dit op vrijwillige basis gebeurt en niet onder dwang van een ander. Prostitutie wordt zelfs gezien als één van de oudste beroepen en hoewel er ook critici zijn lijkt een volledig verbod vooralsnog niet aan de orde.

Al deze rechten en mogelijkheden ten spijt trekt de wet een hele duidelijke grens waar het de beschikking over (delen van) het

eigen lichaam betreft. Handel in organen is bijvoorbeeld verboden en vrouwen mogen hun vruchtbaarheid ook niet als handelswaar inzetten via commercieel draagmoederschap. Mensen zouden immers niet uit financiële nood gedwongen moeten worden tot dergelijke ‘keuzes’, zo is de gedachte. Wettelijke bescherming is dan geboden.

Hoewel deze gedachte te billijken is ontstaat wel direct de vraag waarom prostitutie – voor velen uit financiële nood ook een soort laatste optie om het hoofd boven water te houden of een manier om relatief eenvoudig veel geld te verdienen – dan wel is toegestaan. Bovendien is draagmoederschap als zodanig niet verboden, evenmin als het schenken van een orgaan bij leven. Zolang er geen geld voor wordt gevraagd gaat de beschikking over het eigen lichaam heel ver, maar zodra er een commercieel element bij komt kijken wordt er aan de zelfbeschikking geknaagd.

Na het overlijden is het recht op zelfbeschikking zelfs helemaal niets meer waard zo lijkt het sinds de nieuwe donorwet op 1 juli 2020 van kracht werd. Eenieder die gedurende het leven geen keuze kenbaar heeft gemaakt inzake orgaandonatie wordt geacht daar geen bezwaar tegen te hebben. Met andere woorden dan beschikt de samenleving over deze organen. Het is bijvoorbeeld ook niet mogelijk om bij leven iemand aan te wijzen die voor een specifiek orgaan in aanmerking komt. Zelfs als het moment van overlijden onafwendbaar is

als gevolg van ziekte, wordt een individu niet in staat gesteld een naaste naar keuze te helpen met één van z'n organen. Zelfs cadeau doen mag dan niet meer, want het systeem bepaalt immers wie als eerste in aanmerking komt voor de beschikbare organen.

Een situatie waarin alles te koop is als er maar genoeg voor wordt betaald lijkt onwenselijk en dat is hier ook zeker niet het pleidooi. Een marktplaats waar een draagmoeder zich aan de hoogste bidder geeft of een gezond individu z'n nier per opbod verkoopt is ethisch verwerpelijk. Toch blijft het gek dat mensen een bepaalde dienst waarmee ze een ander helpen – of het nou een kinderswens is of een nieuwe nier – en waarmee ze zichzelf niet direct schaden wel cadeau mogen doen (of op z'n best een onkostenvergoeding tegemoet mogen zien), maar niet mogen verkopen. Dergelijke onbaatzuchtigheid wordt terecht niet van de prostitué verlangd, die toch ook het lichaam inzet voor geldelijk gewin en waar de hoogste bidder vaak z'n zin krijgt. Wettelijke kaders zouden hier toch andere afwegingen mogelijk moeten kunnen maken.

Fleur de Beaufort is wetenschappelijk medewerker bij de TeldersStichting

‘...EIGENDOM BESTAAT SLECHTS DANKZIJ DE SAMENLEVING [; HET] IS EEN SOCIALE CONVENTIE. MAAR [...] DAARUIT VOLGT NIET DAT WE HET ALS MINDER HEILIG, MINDER ONSCHENDBAAR, MINDER NOODZAKELIJK BESCHOUWEN...’
BENJAMIN CONSTANT, 1815

OVER HET VERNIETIGEN VAN EIGENDOM

door Leon Scholten

Eén van de belangrijkste liberale ideeën is het recht op eigendom. De staat moet het eigendom van het individu beschermen tegen anderen, en mag er zelf geen of beperkt aanspraak op maken. Individuen mogen met hun waardevolle objecten doen wat ze willen: bewerken, vernietigen, verkopen, verhuren, uitlenen, enzovoort. Liberalen zijn geen anarchisten, en vinden dat vrijheid geen vrijbrief is om het belang of de vrijheid van een ander te schaden. Daarom mag de staat individuen zoverre in hun vrijheid beperken dat dit voorkomen wordt. Zijn er situaties denkbaar waarin specifiek het recht op eigendom van de één, het belang of de vrijheid van de ander schaadt?

Men zou wellicht kunnen denken aan luchtverontreiniging als gevolg van de uitstoot door een auto. Of aan geluidsoverlast in een wijk, veroorzaakt door de stereobox van één van de bewoners. In beide gevallen handhaaft de staat bepaalde beperkingen, die niet noodzakelijk onliberaal zijn. Deze situaties kennen echter meer dimensies dan enkel het eigendom van de betrokken individuen. Ze bevatten ten eerste een actie die anderen direct raakt (autorijden, muziek draaien) en ten tweede een bepaalde vorm van publiek eigendom (de buitenlucht, de wijk). Maar wat als jouw actie een ander niet direct raakt, en er geen sprake is van publiek eigendom?

Mag je bijvoorbeeld een uniek en belangrijk kunstwerk vernietigen als het jouw eigendom is? Moet de staat toestaan dat een (kennelijk

vermogen) individu een schilderij van Rembrandt door de shredder haalt, of met een hamer een beeldhouwwerk van Rodin verpulvert? Wat moet een liberaal hiervan vinden? Eerst moet een mogelijk bezwaar tegen de vraagstelling zelf, overigens uit niet-liberale hoek, weerlegd worden. In een eerder tijdperk kon een kunstwerk niet precies gereproduceerd worden. *De Nachtwacht* kan niet op exacte dezelfde wijze opnieuw geschilderd worden, hoeveel technisch talent een schilder ook heeft. Volgens Walter Benjamin van de Frankfurter Schule geeft een ‘aura’ van onvervangbaarheid en onherhaalbaarheid waarde aan een kunstwerk. Dankzij moderne technieken zoals fotografie kan een kunstwerk echter ontelbare malen op identieke wijze vervaardigd worden. De schutters op *De Nachtwacht* die ik als bureaubladachtergrond heb, staan toch echt in dezelfde houding als die op het originele doek in het Rijksmuseum. Exit aura’s, aldus Benjamin. Toch zal men moeten erkennen dat als dit schilderij zou verbranden Nederland daar uitermate geschokt over zou zijn, hoeveel placemats en mokken met precies dezelfde afbeelding er ook in de toeristenwinkels liggen. Of ze een aura hebben weet ik niet, maar unieke en belangrijke kunstwerken bestaan zeker nog.

In chronologische volgorde worden beknopt ideeën over eigendom behandeld van enkele denkers die voor het liberalisme belangrijk zijn. Volgens John Locke bestaat eigendom allereerst uit het lijf en de arbeid van mensen. Daarnaast is wat met arbeid uit de natuurstaat wordt gehaald (een geplukte appel of een akker) ook van jou. De staat heeft als doel eigendom te

beschermen, en kan dat eigendom dus niet zelf vaststellen. Dit alles volgt uit de ‘wet van de rede’ en daarmee is eigendom een natuurlijk recht. Adam Smith meende ook dat alle eigendom zijn oorsprong vindt in arbeid. Bekender is evenwel zijn idee van de ‘onzichtbare hand’. Als iedereen zijn eigen belang nastreeft is toch het algemeen belang gediend, dankzij de handel tussen individuen en landen. Deze hebben een aanleg om bepaalde goederen te produceren. De staat moet dat verkeer dus niet reguleren. Met unieke objecten hebben beide zienswijzen weinig te maken. Bovendien gaat de vraagstelling niet over het afpakken of reguleren van kunst. Hoewel eigendom dus een grote rol speelt bij het liberalisme van deze denkers, komen we niet dichter bij een liberaal antwoord.

John Stuart Mill vond dat het beschermen van een ander de enige mogelijke rechtvaardiging is voor het belemmeren van iemands vrijheid. Zijn eigen belang is niet genoeg; het verhinderde gedrag moet anderen aangaan. Zelfs als een uniek en belangrijk kunstwerk in privébezit is, kan gezegd worden dat het (voortdurende) bestaan ervan anderen aangaat. Mill wordt gezien als een brug tussen het klassieke en moderne liberalisme. Binnen het moderne liberalisme moet de staat individuen niet onnodig in hun vrijheid beperken, maar ze ook de vrijheid geven om zich te ontwikkelen. In deze geest vind ik: niemand heeft het recht een uniek en belangrijk kunstwerk te vernietigen, vanwege de cultiverende waarde die het heeft voor een ander.

Leon Scholten was in 2021 gedurende enkele maanden in het kader van zijn stage verbonden aan de TeldersStichting.

De Nachtwacht door Rembrandt van Rijn (1642) | Rijksmuseum

‘...THE RIGHT OF PROPERTY INCLUDES [...] THE FREEDOM OF ACQUIRING BY CONTRACT. THE RIGHT OF EACH TO WHAT HE HAS PRODUCED, IMPLIES A RIGHT TO WHAT HAS BEEN PRODUCED BY OTHERS, IF OBTAINED BY THEIR FREE CONSENT..’

JOHN STUART MILL, 1848

Google datacenter in Delfzijl | NTREEGUE Photography

WAAROM EIGENDOM VAN PERSOONLIJKE DATA EEN SLECHT IDEE IS

door Wilbert Jan Derksen

De digitale wereld is een integraal onderdeel geworden van ons dagelijks leven. Bij het gebruik van al deze digitale diensten en producten worden grote hoeveelheden data geproduceerd. Wanneer deze data herleid kunnen worden naar een specifiek persoon, wordt gesproken van persoonsgegevens. Deze persoonsgegevens zijn interessant voor bedrijven, onder meer omdat deze gebruikt kunnen worden om gepersonaliseerde advertenties te tonen. Sterker nog, bedrijven als Google en Facebook kennen complete verdienmodellen die draaien om het verzamelen van zo veel mogelijk persoonsgegevens. Dergelijke techbedrijven maken zo miljardenwinsten en kennen nu een ongekende marktaandeel.

Omdat deze bedrijven dankzij het verzamelen van onze persoonsgegevens zo schatrijk zijn geworden, wordt wel eens gesteld dat het hier gaat om een economische transactie. Wij zouden 'betalen' met onze persoonsgegevens om gebruik te kunnen maken van de digitale diensten en producten die zij ons aanbieden. Er zou daarom een behoefte zijn aan eigenaarschap van persoonsgegevens, waarbij deze bedrijven ons moeten gaan betalen om gebruik te mogen maken van onze persoonlijke data. Dit is echter om verschillende redenen een slecht idee.

Ten eerste is het zien van persoonsgegevens als eigendom vanuit juridisch perspectief problematisch. Eigendom is namelijk in principe alleen van toepassing op stoffelijke objecten die voor beheersing vatbaar zijn. Intellectueel eigendom vormt hierop een uitzondering, maar

daar wordt alleen van gesproken indien het immateriële goed een oorspronkelijk karakter heeft, het resultaat is van een creatieve keuze en de persoonlijke stempel van de maker draagt. Persoonsgegevens die neerkomen op simpele feiten vallen hier niet onder.

Ten tweede bestaat er ook een algemeen belang van correcte en vrij beschikbare informatie. Met name voor de overheid is het belangrijk om zo goed haar werk te kunnen doen, vooral wat betreft haar administratieve taken. Zo kun je niet weigeren je naam of geboortedatum vast te laten leggen of deze zonder toestemming aanpassen. Ook kun je bijvoorbeeld niet je nationaliteit of achternaam als eigendom aan anderen schenken.

Ten derde is de economische waarde van persoonsgegevens op het individueel niveau zeer gering. Data worden pas meer waard wanneer deze aan andere data gekoppeld worden. Alleen wanneer al deze data op massale schaal geaggregeerd worden, zullen deze interessant zijn voor techbedrijven. Dan kunnen namelijk waardevolle *big-data*-analyses gemaakt worden. Een individu zou dus zelf waarschijnlijk financieel weinig overhouden aan een dergelijke economische transactie. Daarbij lijkt het technisch gezien extreem lastig een representatieve prijs vast te stellen.

Ten vierde – en eigenlijk het belangrijkste bezwaar – zou eigendom van persoonsgegevens de positie van het individu alleen maar verslechteren. Data kan dan namelijk zoals ieder ander eigendom via een economische transactie verhandeld worden, waarna het

individu het zeggenschap hierover volledig verliest. Marktbedrijven zijn na deze transactie dan vrij om te doen en laten wat ze willen met je persoonsgegevens, inclusief het doorverkopen aan allerlei andere partijen zonder jouw toestemming. Nu al zijn er grote zorgen over de schending van onze privacy en autonomie door deze techbedrijven. Data behandelen als eigendom zou dit alleen maar verergeren.

In de *Algemene verordening gegevensbescherming* (AVG) wordt in plaats van eigendom daarom gesproken van 'regie' op persoonsgegevens. Onder dit begrip behoudt het individu te allen tijde zeggenschap over persoonsgegevens, ook wanneer deze aan anderen afgestaan worden. Zo behouden individuen altijd bepaalde onvervreemdbare rechten ten aanzien van deze data (zoals het recht op inzage en rectificatie) en dienen partijen het verwerken hiervan altijd te verantwoorden aan de hand van een aantal vastgestelde criteria (zoals doelbinding en proportionaliteit). Toezichthouders kunnen de naleving hiervan controleren en optreden indien er sprake is van een inbreuk op deze wetgeving.

Kortom, het creëren van eigenaarschap van persoonsgegevens voor individuen klinkt misschien als een liberaal verantwoorde manier om de positie van het individu te versterken, maar in de praktijk is dit juist niet het geval. In plaats daarvan moeten we spreken van het bredere begrip 'regie', waaronder individuen altijd zeggenschap blijven houden over hun persoonsgegevens.

Wilbert Jan Derksen is wetenschappelijk medewerker bij de TeldersStichting.

‘...THE LEGISLATIVE ACTS AGAINST THE TRUST REPOSED IN THEM, WHEN THEY ENDEAVOR TO INVADÉ THE PROPERTY OF THE SUBJECT, AND TO MAKE THEMSELVES, OR ANY PART OF THE COMMUNITY, MASTERS, OR ARBITRARY DISPOSERS OF THE LIVES, LIBERTIES, OR FORTUNES OF THE PEOPLE....’
JOHN LOCKE, 1690....’

EIGENDOM IN DE RUIMTE: WAT ZEGT HET RECHT?

door Tanja Masson-Zwaan

De laatste jaren vindt veel discussie plaats over het recht op eigendom in, of van de ruimte. Hoewel eigendom van kunstmatige objecten zoals satellieten of installaties in de ruimte wordt erkend *in* het internationale recht, is eigendom *van* de ruimte niet toegestaan. Het is echter niet duidelijk of eigendom over natuurlijke hulpbronnen in de ruimte ook onder dat verbod valt. Een aantal ondernemingen heeft geavanceerde plannen om hulpbronnen in of op de maan en asteroiden te ontginnen en te commercialiseren, zoals water, platina, of helium-3. Om hun plannen te realiseren moeten deze ondernemingen flink investeren en daarom hebben zij behoefte aan rechtszekerheid. Zij willen weten of ze eigendomsrechten kunnen krijgen over de te ontginnen hulpbronnen. Deze activiteit zal de eerste tijd vooral in de ruimte zelf plaatsvinden, en water op de maan lijkt voorlopig de veelbelovendste hulpbron. Water is essentieel om (semi-)permanente nederzettingen mogelijk te maken, en kan worden verwerkt tot brandstof, denk bijvoorbeeld aan een ‘benzinstation’ in de buurt van de maan voor het lanceren van missies van daaruit naar Mars.

Het internationale ruimterecht is kort na de start van het ruimtetijdperk eind jaren 50 van de vorige eeuw ontstaan. De Verenigde Naties richtten het Comité voor het Vreedzaam Gebruik van de Ruimte (COPUOS) op en binnen dit kader zijn onder

andere vijf verdragen tot stand gekomen. Het Ruimteverdrag van 1967 is inmiddels door 111 landen geratificeerd. Het Maanverdrag van 1979 heeft vanwege bepaalde tekortkomingen slechts 18 partijen, waaronder wel Nederland, maar geen enkele grote ruimtevaartmogendheid.

Het zijn vooral deze verdragen die een rol spelen bij de vraag of private entiteiten eigendomsrechten kunnen krijgen over hulpbronnen die zij op hemellichamen hopen te vinden, zodat zij deze kunnen bewerken en verhandelen.

Het internationale ruimterecht bevat een aantal relevante bepalingen, maar geeft geen duidelijk antwoord op de vraag of eigendom van hulpbronnen is toegestaan, hoewel het dit ook niet expliciet verbiedt. Artikel I van het Ruimteverdrag bepaalt dat onderzoek en gebruik van de ruimte vrij zijn en moeten plaatsvinden ‘ten voordele en in het belang van alle landen, ongeacht de graad van hun economische of wetenschappelijke ontwikkeling, en gaan de gehele mensheid aan.’ Artikel II bevat het belangrijke niet-toe-eigeningsbeginsel: ‘De kosmische ruimte, met inbegrip van de maan en andere hemellichamen, is niet vatbaar voor toe-eigening door Staten door middel van soevereiniteitsaanspraken, gebruik of bezetting, of op enige andere wijze.’ Duidelijk is dat niemand eigenaar van (een deel van) de maan of een hemellichaam kan zijn, maar de vraag of dit verbod ook van toepassing is op hulpbronnen wordt niet beantwoord.

Om die reden heeft een aantal landen de laatste jaren nationale wetgeving aangenomen die eigendom van hulpbronnen toestaat, om ondernemingen de nodige rechtszekerheid te bieden. De VS, Luxemburg, de Verenigde Arabische Emiraten en Japan hebben deze stap gezet. Toch lijkt het beter een nieuw internationaal kader te scheppen dat alle belangen tegen elkaar afweegt en dat wordt geïmplementeerd in nationaal recht. Daaraan wordt naarstig gewerkt, zowel binnen COPUOS als in andere fora.

Binnen COPUOS uitte een aantal staten flinke kritiek op landen die nationale wetgeving aannamen; zij voerden aan dat COPUOS het enige internationale forum is voor het ontwikkelen van ruimterecht en dat staten niet unilateraal wetten mogen aannemen om

verdragen te interpreteren. Na een aantal jaren discussie heeft COPUOS tijdens de zitting van augustus 2021 overeenstemming bereikt over een vijfjarige werkgroep die de opdracht heeft beginselen voor het gebruik van hulpbronnen in de ruimte te ontwikkelen. Daarbij kunnen ook bijdragen van niet-gouvernementele spelers worden betrokken.

Een voorbeeld van een informeel forum dat belangrijk voorwerk heeft verricht is The Hague International Space Resources Governance Working Group, die in 2015 werd opgericht bij het Internationaal Instituut voor Lucht- en Ruimterecht van de Universiteit Leiden, met steun van onder andere het ministerie van Buitenlandse Zaken en het ministerie van Economische Zaken.¹ Het doel van deze internationale werkgroep was wereldwijd de behoefte aan regelgeving voor activiteiten rondom ruimtehulpbronnen te beoordelen, en indien die behoefte er is, staten aan te moedigen in onderhandeling te treden over een internationale overeenkomst of niet-juridisch bindend instrument. De groep heeft in 2019 twintig bouwstenen aangenomen die door Nederland en Luxemburg zijn aangeboden aan COPUOS als bijdrage aan de internationale discussie.

De besluitvorming binnen COPUOS zal ongetwijfeld nog enige jaren in beslag nemen en zal wellicht niet leiden tot een nieuw verdrag, maar overeenstemming over een kader in de vorm van ‘soft law’, bijvoorbeeld internationale richtsnoeren, is niet ondenkbaar. Eigendom van natuurlijke hulpbronnen in de ruimte lijkt vandaag de dag min of meer algemeen geaccepteerd, maar het is wenselijk dat de internationale gemeenschap nu zoekt naar een eerlijk en efficiënt kader om die eigendomsrechten te reguleren, waarbij de internationale rechten en plichten van staten worden nageleefd en belangen van alle spelers worden gerespecteerd.

Tanja Masson-Zwaan werkt bij het Internationaal Instituut voor Lucht- en Ruimterecht van de Universiteit Leiden.

¹ Zie de website: <https://www.universiteitleiden.nl/en/law/institute-of-public-law/institute-of-air-space-law/the-hague-space-resources-governance-working-group>.

‘...DE LIBERAAL ZIET PRIVÉ-EIGENDOM ALS HET FUNDAMENT VAN VRIJHEID EN BESCHAVING...’

FRITS BOLKESTEIN, 2003

MODERN LIBERALISME OP DE AMSTERDAMSE WONINGMARKT

door Claire Martens

Iedereen kent wel iemand die een woning zoekt, of het nu huur of koop is, op het platteland of in de stad. De woningmarkt staat in brand en Amsterdam voelt voor Amsterdammers en hen die er graag zouden willen wonen als de brandhaard. De wachtlijst voor een sociale huurwoning bedraagt bijna 15 jaar, een betaalbare huurwoning vinden is als zoeken naar een speld in een hooiberg en koopwoningen lijken niet te bestaan. Wie geen dure aankoopmakelaar of een grote zak contant geld heeft kan maar beter ergens anders gaan zoeken. Kortom, de problemen zijn groot en we zullen moeten ingrijpen, iets dat liberalen niet graag doen. Is dat terecht, of onterecht?

Wanneer we de linkse partijen mogen geloven is het oplossen van de wooncrisis makkelijk: we heffen de verhuurdersheffing op en bouwen meer sociale huurwoningen. Maar zo makkelijk is het helaas niet. Om het probleem volledig te overzien moeten we uitzoomen, want de

verantwoordelijkheid ligt op verschillende bestuurlijke niveaus. Zo is door de aantrekkelijke rentestand het makkelijker om grote bedragen geld te lenen (ECB). Vertraagt de stikstofcrisis de bouw (Den Haag) en worden de daarmee aan te wijzen bouwlocaties schaarser (Provincie). Terug naar Amsterdam. Zoals eerder beschreven speelt dit vraagstuk zich af op verschillende bestuurlijke niveaus, maar zal Amsterdam meer dan zij tot nu toe doet, ook haar eigen handelen moeten evalueren. Want ondanks het feit dat de zittende coalitiepartijen (GroenLinks, D66, PvdA & SP) gretig deelnamen aan het woonprotest vorige maand lijkt men niet te willen zien dat er een groot aantal knoppen zijn waar zij, op lokaal niveau, wél aan kunnen draaien.

Het begint bij het bouwen van veel meer woningen. Met een tekort van 50.000 woningen in de regio Amsterdam is er simpelweg sprake van schaarste. Schaarste resulteert in prijsopdrijving met tot gevolg dat de Amsterdamse woningmarkt bestaat uit woningen voor hen die recht hebben op een sociale huurwoning en hen die zich de buitensporige woningprijzen kunnen veroorloven. Dit zou een teken moeten zijn om alles op alles te zetten om investeerders aan te trekken en woningen te gaan bouwen. Het tegenovergestelde is het geval, de gemeente kiest ervoor om exorbitant hoge grondprijzen te vragen en zoveel bovenwettelijke eisen op te leggen dat investeerders, die daadwerkelijk de woningen moeten gaan bouwen, massaal Amsterdam links laten liggen.

En dan spreken we nog niet eens over de keuze om een (te) hoog percentage sociale huurwoningen te bouwen en geen tot nauwelijks aandacht te hebben voor de bouw van (betaalbare) koopwoningen. Anders dan vaak beweerd heeft Amsterdam geen tekort aan sociale huurwoningen. De Amsterdamse woningmarkt telt meer dan 220.000 sociale huurwoningen (50% van het totaal) en telt ongeveer evenveel huishoudens die recht hebben op zo'n woning. Amsterdam heeft wel een tekort van 20.000 woningen in het middensegment, zowel huur als koop waardoor de doorstroming muurvast is komen te zitten.

Deze onhoudbare situatie vraagt om ingrijpen in de 'markt'. Iets dat vanuit liberaal perspectief vaak niet wordt gezien als de meest gewenste oplossing. Echter is van een vrije woningmarkt nauwelijks te spreken aangezien 60% van de woningen (semi)-gereguleerd zijn. Om ervoor te zorgen dat elk individu in Amsterdam in vrijheid een woning kan krijgen is het noodzakelijk om stappen te zetten. En gelukkig zijn er op lokaal niveau genoeg mogelijkheden.

Zo zullen we moeten beginnen bij bouwen, bouwen, bouwen. Om dit te bewerkstelligen

zal Amsterdam de extra eisen die wij boven op de landelijke normering leggen moeten loslaten. Daarnaast zullen we de huidige bouwverhoudingen (40-40-20) moeten aanpassen. De nieuwbouwnorm zal moeten worden 20% sociale woningbouw, 50% midden-huur en koop en 30% vrije sector. Deze nieuwe norm sluit beter aan bij de wensen van de Amsterdammers, zorgt voor een grotere vrije markt en levert de gemeente tot 100 miljoen per jaar extra op wat kan worden gebruikt om de woningbouw aan te jagen. We zullen ook veel meer koopwoningen moeten bouwen. Amsterdam kent slechts 30% aan koopwoningen terwijl ruim de helft van de Amsterdammers een woning wil kopen. Voornamelijk starters en jonge gezinnen zijn op zoek naar een koopwoning om iets op te kunnen bouwen en willen geen leven lang huren. Het tekort aan koopwoningen zorgt ervoor dat deze groepen vertrekken uit de stad. De VVD wil dit recht trekken door de komende jaren 50% van de nieuwbouwwoningen te bouwen in het (middeldure) koopsegment.

En als we dan vele koopwoningen bouwen moeten we er wel voor zorgen dat deze woningen niet worden opgekocht om vervolgens te verhuren. Wanneer we willen dat deze nieuwbouwwoningen naar Amsterdammers gaan zullen we als noodmaatregel een opkoopverbod in het leven moeten roepen. Deze maatregel beperkt dan wel de vrijheid van ondernemers maar is noodzakelijk om de vrijheid van het individu te bekrachtigen. Zoals John Stuart Mill stelde in *On Liberty*: 'individuele vrijheid moet in zoverre zijn grenzen kennen: het individu mag niet tot overlast voor anderen zijn.' Deze krachtige zinsnede is mede door Montesquieu geponeerd als filosofisch fundament van het liberalisme. 'Jouw vrijheid eindigt waar de vrijheid van iemand anders begint.' De vrijheid van velen om de mogelijkheid te hebben tot het kopen van een huis dient voorkeur te genieten, boven dat van de ondernemer om een pand te kopen en verhuren. Wanneer de woningmarkt weer is vlot getrokken dient het andere liberale beginsel leidend te worden in deze hiërarchische verdeling; gelijkheid.

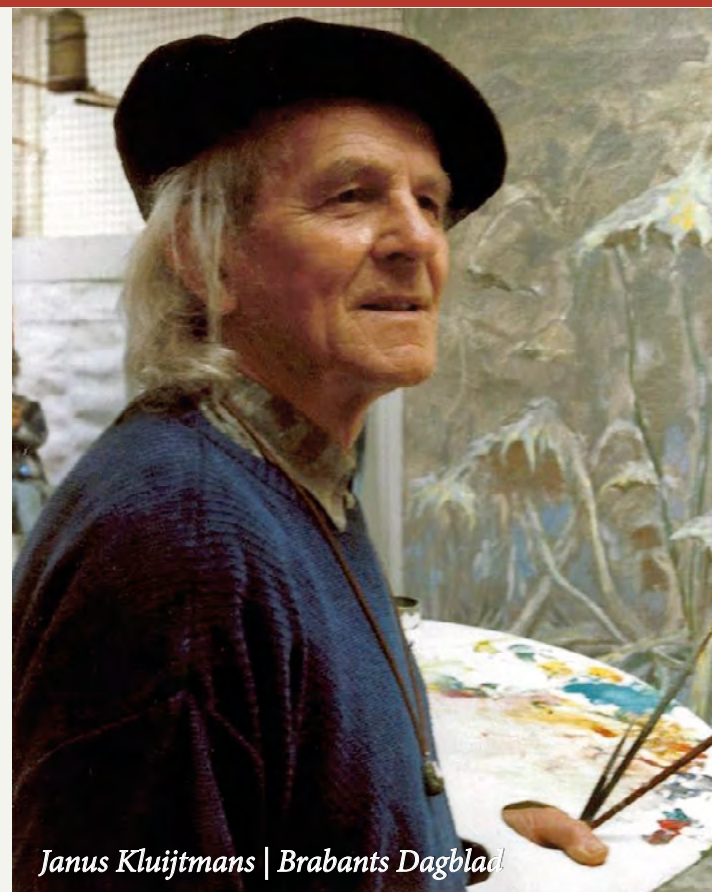
De Amsterdamse woningmarkt moet werken voor iedereen. Hierbij dient het liberalisme om de onvrijheden die de huidige staat van de markt met zich meebrengt te verwerpen. Ondanks dat we genoodzaakt zijn enkele vrijheden tijdelijk in te beperken is dat ten behoeve van ons uitgangspunt. De vrijheid van velen zal hierbij gebaat zijn, houdt onze stad leefbaar en zal de markt uiteindelijk weer in haar gezonde staat te doen terugkeren.

Claire Martens is HR Director ad interim bij Glasnost en raadslid voor de VVD in Amsterdam

‘...IEDER BURGER IS VOLKOMEN VRIJ, OM TE BESCHIKKEN OVER ZIJNE GOEDEREN, INKOMSTEN, EN DE VRUCHTEN VAN ZIJN VERNUFT EN ARBEID, EN VOORDS, OM ALLES TE DOEN, WAT DE REGTEN VAN EENEN ANDER NIET SCHEND...’

BATAAFSCHE STAATSREGELING [EERSTE NEDERLANDSE GRONDWET], 1798 (ART. 4)

MARKTWERKING IS WAARDELOOS

Janus Kluijtmans | Brabants Dagblad

door Ronald van Raak

Janus Kluijtmans was een bekende schilder – in ieder geval bij ons in het dorp. Zelfs in het eenvoudig arbeidersgezin waarin ik ben opgegroeid hing een schilderij van hem aan de muur. Een alledaags aanzicht van het dorp Hilvarenbeek en vooral van de trotse kerktoren, dat Janus vlak na de oorlog heeft geschilderd. Kort voor haar dood heeft mijn moeder het schilderij aan mij nagelaten. Het is erg waardevol, omdat het me herinnert aan mijn jeugd en mijn familie, het dorp en het verleden. Op een kunstveiling zou het schilderij echter maar weinig opbrengen.

Liberalen zijn voor eigendom en socialisten zijn daartegen, zo wil het vooroordeel. Nou, ik dacht het niet. Laat niemand met zijn vingers aan mijn schilderij van Janus Kluijtmans komen, ik zal het verdedigen met alles wat in mij is. Zoals ik ook boeken bezit en een telefoon en laptop, die voor mij als hoofdarbeider mijn ‘productiemiddelen’ zijn, of middelen voor mijn bestaan. Erg duur zijn ze niet, maar voor mij toch waardevol. Hoewel van weer een heel andere waarde dan het schilderij van Janus, dat in tegenstelling tot die andere dingen onvervangbaar is.

Een van de meest opmerkelijke markten is de kunstmarkt, waar schilderijen voor miljoenen worden gekocht door puissant rijke en anonieme kopers die een kunststuk louter zien als

belegging, of als slimme manier om zwart geld wit te wassen. Niet zozeer de kwaliteit van een kunstwerk maar de naam en faam van een kunstenaar bepalen de prijs, ofwel de verwachting hoeveel geld andere beleggers in de toekomst bereid zullen zijn uit te geven. Ik ben blij dat de kunstmarkt mijn Kluijtmans links laat liggen, aan de waarde van dit schilderij valt weinig geld te verdienen.

Het schilderij van Janus geeft niet alleen herinneringen, maar brengt ook huiselijkheid; het is één van de dingen die ons huis tot een ‘thuis’ maken. Sinds we dit huis een aantal jaren terug kochten is het uitgedrukt in de marktwaarde bijna twee keer zo duur geworden. Aan het huis zelf is niet veel veranderd en aan de inrichting evenmin, maar de markt besliste dat het veel meer waard is geworden en mijn eigendom veel groter is geworden. Diezelfde marktwerking heeft het voor andere mensen die op zoek zijn naar een huis moeilijker gemaakt een huis te kopen.

In het algemeen valt me op dat de marktwerking het verkrijgen van eigendom voor veel mensen steeds lastiger maakt. Ik heb Karl Marx er nog maar eens op nageslagen en die zegt het al: kapitalisme leidt tot accumulatie; marktwerking concentreert de eigendom in de handen van een steeds kleinere groep mensen.

Woningcorporaties waren van de huurders die gezamenlijk het eigendom van de woningen deelden. Nu zijn ze geliberaliseerd en kwam het eigendom niet zelden in handen van speculanten. Ik ben erg voor eigendom, maar dan wel graag voor iedereen.

De marktwerking is soms wel erg vreemd. Door hier een stukje te schrijven over het schilderij van Janus Kluijtmans doe ik heel onbedoeld toch aan marketing en loop ik zelfs de kans dat het landschapje meer marktwaarde krijgt. Daarmee zou de waarde van mijn eigendom toenemen. Maar als ik het verkoop verlies ik ook waarde: de gevoelens en de herinneringen en misschien wel een stukje van mijn ‘thuis’. De markt maakt dingen van waarde onnodig duur en voor mensen het krijgen van eigendom soms onmogelijk. Daarom zeg ik: marktwerking is waardeloos.

Ronald van Raak is hoogleraar Erasmiaanse waarden aan de Erasmus Universiteit.